

Zakrzewski, Janusz A.

Skład Towarzystwa Naukowego Warszawskiego : Wspomnienia pośmiertne : Jerzy Pniewski (1913-1989)

Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego 52, 112-114

1989

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JERZY PNIEWSKI
(1913—1989)

Jerzy Pniewski urodził się 1 czerwca 1913 r. w Płocku, tam też ukończył gimnazjum im. Marszałka Stanisława Małachowskiego. Studiował w Uniwersytecie Warszawskim uzyskując magisterium z matematyki w 1936 r. i z fizyki w 1938 r. Jako uczeń profesora Stefana Pieńkowskiego podjął pracę w charakterze młodszego asystenta w 1935 r. w Zakładzie Fizyki Doświadczalnej, przekształconym — już po wojnie, pod koniec lat czterdziestych — w Instytut Fizyki

Doświadczalnej Uniwersytetu Warszawskiego. Działalność naukową Jerzego Pniewskiego w zakresie optyki molekularnej przerywa wojna; podczas okupacji naucza na tajnych kompletach uniwersyteckich. Po wojnie podejmuje w 1945 r. pracę jako adiunkt, zajmując się, pod kierunkiem Pieńkowskiego, odbudową ośrodka fizyki przy ul. Hożej w Warszawie i organizacją działalności dydaktycznej. W latach 1948—1950 odbywa dwuletni staż naukowy w Uniwersytecie w Liverpoolu, gdzie zajmuje się badaniami z zakresu spektroskopii beta. Na podstawie wykonanej tam pracy otrzymuje w 1951 r. stopień naukowy doktora nauk matematyczno-fizycznych w Uniwersytecie Warszawskim. Wraz z Marianem Danyszem, z którym Jerzy Pniewski zaprzyjaźnił się pod koniec swego pobytu w Liverpoolu, dokonują w 1952 r. w Warszawie odkrycia hiperjąderek, to jest jąder atomowych zawierających — oprócz neutronów i protonów — związany hiperon lambda. Odkrycie to, które na zawsze wpisało ich nazwiska w historię fizyki, zapoczątkowuje nowy dział fizyki — fizykę hiperjądrową.

Po nagłej śmierci Stefana Pieńkowskiego w 1953 r. Jerzy Pniewski obejmuje kierownictwo Instytutu Fizyki Doświadczalnej UW, pozostając na stanowisku dyrektora do 1975 r., a przez następne sześć lat pełniąc funkcję dziekana Wydziału Fizyki UW. Przez wiele lat był kierownikiem Katedry Fizyki Doświadczalnej, a następnie Katedry Fizyki Cząstek Elementarnych. Przez 15 lat kierował też jednym z zakładów Instytutu Badań Jądrowych (powstałego w 1955 r.). Od roku 1970 był zaangażowany w budowę akceleratora ciężkich jonów U200 i w organizację środowiskowego laboratorium mającego prowadzić badania naukowe w tym zakresie. W roku 1954 Pniewski zostaje profesorem nadzwyczajnym, a w 1963 r. — profesorem zwyczajnym w Uniwersytecie Warszawskim. W roku 1964 zostaje wybrany na członka korespondenta Polskiej Akademii Nauk, a w 1971 r. — na członka rzeczywistego.

Pierwsze pięć lat kierowania Instytutem odsuwa go od własnej pracy badawczej; cały swój czas i energię poświęca pracy organizacyjnej. Odciążony od tych obowiązków w 1958 r., powraca do kontynuacji prac z zakresu fizyki hiperjądrowej, której pozostaje wierny już do końca życia. Uczestniczy wraz z Danyszem w badaniach nad zaobserwowanym w Warszawie, w 1962 r., przez autora tych słów, pierwszym hiperjądrem podwójnym, zawierającym dwa związane hiperony lambda. W 1962 r. wysuwa — wraz z Danyszem — hipotezę izometrii hiperjądrowej, co można uważać za początek spektroskopii hiperjądrowej. Pod koniec lat sześćdziesiątych, profesor Pniewski rozpoczyna serię eksperymentów techniką licznikową, poszukując przejść elektromagnetycznych we wzbudzonych hiperjadrach. Wraz z zespołem młodych fizyków z Warszawy przeprowadza pierwszy eksperyment w Zjednoczonym Instytucie Badań Jądrowych w ZSRR, a następnie z fizykami z Heidelbergu proponuje eksperyment w Europejskiej Organizacji Badań Jądrowych CERN w Genewie. Eksperyment ten, zakończony w 1971 r., doprowadził do zaobserwowania fotonów gamma powstających w przejściach elektromagnetycznych w hiperhelu i w hiperwodrze. Dalsze prace w tej dziedzinie kontynuował Pniewski we współpracy z fizykami z Lyonu, uzyskując ostateczne wyniki w 1979 r.; dały one nowe, istotne informacje o oddziaływaniu spinowym hiperonu lambda z nukleonami.

W roku 1971 Jerzy Pniewski został wybrany na członka zagranicznego Akademii Nauk w Heidelbergu; w roku 1975 otrzymał doktorat honorowy Uniwersytetu Claude Bernarda w Lyonie, a w 1980 r. — Uniwersytetu Karola Ruprechta w Heidelbergu. Polskie Towarzystwo Fizyczne przyznało mu w 1969 r. swe najwyższe odznaczenie: Medal im. Mariana Smoluchowskiego, a Polska Akademia Nauk w 1983 r. — Medal im. Mikołaja Kopernika. Był też wyróżniony licznymi nagrodami i wysokimi odznaczeniami państwowymi. Przeszedł na emeryturę w 1983 r., pozostając nadal związany z Instytutem Fizyki Doświadczalnej, gdzie przychodził codziennie. Przygotowywał prace naukowe; ostatnia — z grupą współpracowników z Warszawy i zagranicy — została wysłana do druku w kwietniu 1989 r. Niemal do ostatnich dni swego życia uczestniczył w posiedzeniach rad Instytutu i Wydziału Fizyki UW, w działalności różnych komisji, komitetów i towarzystw naukowych, w tym Towarzystwa

Naukowego Warszawskiego, którego był członkiem rzeczywistym od 1982 r. Brał udział w seminariach, sam prowadził comiesięczne konwersatorium w Instytucie Fizyki Doświadczalnej. Zmarł nagle 16 czerwca 1989 r., pozostawiając po sobie bogaty dorobek w postaci publikacji naukowych, wykładów konferencyjnych i artykułów przeglądowych oraz popularnonaukowych. Pozostawił też grono wychowanków, dla których — jak napisał w swej *Autobiografii* — „Hoża staje się tym, czym była dla nas przez te wszystkie lata”.

Janusz A. Zakrzewski

GRZEGORZ BIAŁKOWSKI
(1932—1989)

Dnia 29 czerwca 1989 r. zmarł na zawał serca Grzegorz Białkowski, profesor zwyczajny Uniwersytetu Warszawskiego i rektor tego Uniwersytetu od 1985 r., członek zwyczajny naszego Towarzystwa od 1983 r.

Profesor Białkowski (ur. 8 grudnia w Warszawie) był przede wszystkim fizykiem, takie bowiem studia ukończył w 1955 r. w Uniwersytecie Warszawskim, z którym związał całą swą późniejszą karierę akademicką. Doktoryzował się w

1959 r., habilitację uzyskał w 1965 r., a w roku 1971 został profesorem nadzwyczajnym fizyki teoretycznej. Ale Białkowski był także znanym poetą, popularyzatorem nauki, działaczem społecznym i politycznym. W wyborach 4 czerwca 1989 r. uzyskał mandat senatora z listy Komitetu Obywatelskiego „Solidarność”, ale nie zdążył już zasiąść w Senacie.